

кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
відділу української філології
Науково-дослідного інституту
українознавства
Міністерства освіти і науки
України

КАРМЕН ЯК ВІЧНИЙ ОБРАЗ І АРХАЇЧНЕ БОЖЕСТВО В ПОЕЗІЇ ВІРИ ВОВК: КОМПАРАТИВНИЙ МІФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми в загальному вигляді. «Вічний образ» Кармен як синонім *femme fatale* надзвичайно популярний у мистецтві – від першотвору (новели П. Меріме) до опери Ж. Бізе і до інтерпретацій рис цієї героїні у поезії (сонет Т. Готье «Кармен», поезія О. Блока тощо). Обіграні риси Кармен як уже інтерпретованого персонажа: фатальна жінка, горда, сексуальна. Її кримінальні нахили в інтерпретаціях – на відміну від твору П. Меріме – згладжуються. Залежно від конкретного твору, образу надаються нові риси, зокрема й сучасні – наприклад, у поезії української письменниці в Ріо-де-Жанейро Віри Вовк (автонім Віра-Лідія-Катерина Селянська, 1926 р. н., Борислав; еміграція).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість В. Вовк уже ставала предметом аналізу в українських, польських, американських студіях (О. Астаф'єв, І. Жодані, Л. Залеська-Онишкевич, І. Калинець та ін.); жіночі образи і символи (збірка «Жіночі маски») досліджувались у працях Т. Карабовича, М. Коцюбинської, С. Ожарівської, Т. Остапчук, О. Смольницької та ін.; на прикладі прози – у працях Ю. Григорчук та ін. Проте романський і циганський контексти, особливо в компаративному аспекті та з позицій міфоаналізу, ще не поставали в полі зору.

Виокремлення раніше не досліджених частин проблеми. Збірка В. Вовк «Жіночі маски» (1994 р., перевидана і перекладена польською 2014 р. проф. Т. Карабовичем) змальовує портрети різноманітних героїнь, серед яких і Кармен, але контекстуально й у зіставленні з архаїчними божествами саме цей образ не розглядався.

Мета – схарактеризувати особливості вірша В. Вовк у змалюванні Кармен, зосередившись на символах і міфологічному підтексті. **Завдання:** 1) порівняти згаданий вірш із новелою П. Меріме; 2) проаналізувати згадані ворожильні карти, Таро, кабалу й інші магичні практики відповідно до образу циганки та стереотипів про цей народ, узавши український контекст; 3) зіставити образ Кармен із простонародним уявленням про Чорну Мадонну, архаїчними божествами і героїнями замовлянь.

Виклад основного матеріалу. Вірш В. Вовк цікавий тим, що пропонує жіноче бачення образу героїні П. Меріме, яка раніше змальовувалася переважно з погляду чоловіків. Ця традиція започаткована французьким романтиком, і в новелі оповідь ведеться від імені Хосе, тобто відбувається подвійна маскулінізація – оповідачем і його слухачем, автором. Згадана героїня описана В. Вовк відповідно до новели П. Меріме, опери Ж. Бізе й українського контексту: вона циганка, і цей тип був знаний авторці за її дитинства та юності в Україні. Доместикація образу досягається фольклорними, пісненими засобами (*сокіл-білозір; боривітер; доля-воля* тощо): «*ще не злетів з небес беркут / ні сокіл-білозір / ні боривітер*» [5, с. 104] (у польському перекладі останнє слово відтворено як «*nawalnica*» [5, с. 105]), «*за долю-волю я віддам у танці / карту життя*» [5, с. 104]. Після українського контексту наведено романський (іспанський): «*усіх чоловіків я поміняю / на старі карти / і зашумлю фальбанами сукенки*» [5, с. 104], підсилений католицьким символом троянди – атрибутом Діви Марії, Христових мучень і святих: «*кохання розкіш – чорторий троянди / як кров пульсує кастаньєтами*» [5, с. 104]. Троянда і кров тут продовжують одне одного як символи. (Детальніше про містичне значення троянди в католицькій див.: [16], [18]). Проліється кров Кармен – і символічно розквітне трояндою. Асоціативний ряд, викликаний цим віршем, колористичний: червоний (збориста сукня, яка розвіюється в танці, можливо, фламенко; троянда і кров) і чорний (смерть; образ циганки). Червоно-чорними є масті на картах. Сам текст демонструє Ерос і Танатос, які зовні протистоять, але насправді поєднані. У В. Вовк Кармен відмовляється від кохання заради карт, тобто власної інтуїтивної мудрості.

Ключовим символом цього вірша є ворожильні карти. Це зв'язок не з новелою П. Меріме, а з обробкою Ж. Бізе. В опері прикметна сцена 20 (дія третя), де циганки-контрабандистки ворожать собі на картах. Мерседес бачить своє щастя – багатство; Фраскіта – взаємне кохання, натомість у Кармен весь час пророчо випадає смерть – їй і Хосе. У перекладі М. Рильського, здійсненому до 1933 р., її арія звучить так: «*Бубни, вина! В них смерть. О, в них смерть, перше я, а потім він <...> нас жде обох, нам смерть <...>. Даремно, не втечеш від року страшного, даремний буде труд. Від правди не втечеш, бо карти не туманять, вони не зрадять, ні. Коли родився ти щасливим, як карти не клади, вони не заведуть і ляжуть так, як треба, і скажуть – щастя їди. Коли ж на тебе жде холодний привид смерті і близько твоєї кінця, то долі не зм'якши і смерті не уникнеш, не вернеш знов життя. Коли вже смерть іде, клади хоч двадцять раз – тобі без жалю карти укажуть смерть і край. От знов! І знов! Все смерть і смерть! І знов! Мені все смерть! Все смерть і смерть, ізнов все смерть, і тільки смерть мені, все смерть, все смерть!*» [3, с. 25]. У мистецтві образ Кармен має постійні атрибути кастаньєти або карти (як на сцені, так і в сучасній мультиплікації – як-от у серії мультфільмів «Уявна опера»: Кармен розкладає карти, що перетворюються на солдатів). У новелі – першотворі – героїня каже Хосе на його докори: вона не раз бачила

під час ворожіння на кавовій гушавині, «що ми скінчимо разом» [12, с. 612]; також Кармен згадує різні забобони, які віщують нещастя [12, с. 614–615]. Але карти – більш поширена асоціація із циганами і більше сценічний прийом.

У збірці В. Вовк «Напис на скарабею» (оповідання, супроводжувані віршованими вставками) є окремий твір «Циганка», в якому описується глибинна мудрість заголовної героїні, символізована в картах Таро, кабали тощо [6, с. 51]. Чому В. Вовк, описуючи ворожку, згадує саме ці магичні практики – адже насправді циганські карти – звичайні гральні, і в них важлива цифрова символіка? Кабала, як відомо, пов'язана з тим, що літерам юдейської абетки і цифрам надавалось особливе значення (подібний принцип – у піфагорійців). Проте в цьому суто чоловічому езотеричному пізнанні були обмеження: кабалу не мав права вивчати той, хто не досяг сорокарічного віку і не одружився – інакше він зазнавав Божої кари. Цьому нюансу присвячена п'єса єврейського письменника С. Ан-ського (Ш. Раппопорта, 1863–1920 рр.) «Між двома світами (Диб(б)ук)», 1914 р.: молодий учений Хонон, бажаючи повернути кохану Лію, яку видавали заміж за нелюба, звернувся до кабали, але вмер неприродною смертю, і його злий безпритульний дух – диб(б)ук – вселився в Лію [1]. В основу цього зовні фантастичного твору лягли реальні події кінця XIX ст. на Поділлі. Натомість В. Вовк, навівши в переліку практик героїні кабалу, таким чином акцентує увагу на жіночій мудрості: причетна до сакрального жінка вже сприймається як вища істота, можливо, понад статтю. У дужках зазначимо, що відомі випадки, коли жриці або інші служниці культу в архаїчних громадах свідомо поводитись як чоловіки – чи не звідси мотивація поведінки Жанни д'Арк? Так само одержимі чи загипнотизовані могли відчувати себе як протилежна стать і відповідно поводитися.

Походження карт Таро досі дискусійне – можливо, італійське, але є версія, що вони циганські. Швейцарський дослідник С. Головін виокремлює в символіці Таро хазарські, кримські й інші мотиви, але водночас зауважує: «Суперечка окультистів, чи маємо ми в символах Тарот сліди циганського чи «семітсько-татарського» походження, стає безглуздою – усі культури збагачували одна одну, проникали одна в одну на тій території Євразії, яку сьогодні в основному займає Україна» [2, с. 317]. У В. Вовк циганка саме українська. Загалом у середньовічній свідомості містика і магія (особливо з використанням символів) сприймалися екзотично, причому зі східним колоритом, і цей Схід був досить уявним – від стародавньої халдейської мудрості до єгипетської. Недарма цигани – в багатьох європейських мовах «єгиптяни» – свою покинуту батьківщину називали «малим Єгиптом», уже забувши Індію. Уві сні циган або циганка чи цигани тлумачаться амбівалентно: це й омана, і водночас мудрість, інтуїція.

Історичне тлумачення кабали дає сучасний український письменник-фантаст А. Валентинов (фаховий історик А. Шмалько) в романі «Небеса ликують». В Україні часів Богдана Хмельницького головний герой, єзуїт, «русин» Адам Горностаїв бесідує з турком-ефенді про сакральне. На питання турка про те, чи читав той «Зогар», панотець Адам відповідає, що це тасмна книга юдеїв. Але вчений-мусульманин заперечує: «Та облиште! Усі ці мудрування були відомі в Індії та Тибеті ще за тисячу літ до Пророка! Ні в Кабалі, ні в ученні суфіїв, які так шанували Арабі, нічого нового нема. Між іншим, «Фусус аль-хікам» і «Зогар» писалися водночас і практично в одному місці. Вважають, що їхні автори були навіть знайомі» [4, с. 314] (переклад українською автора статті – О.С.). Далі це вчення інтерпретується як ідея переходу через рубіж, через світи, тобто адепт стає провідником [4, с. 322].

Що можна сказати про міфологічний і релігійний аспекти образу Кармен? Вони дуже багатогранні. Кармен ідентифікує себе як «кал(ь)і» [12, с. 617] – дослівно з гінді «чорна», так називали себе цигани. Отже, можна порівняти її зі смертоносною і водночас родючою богинею Калі. Також Кармен – це і Чорна Мадонна, яка має язичницьке походження. Чорний колір у символіці – Мати-Земля; Діана Ефеська зображається з чорним обличчям і чорними руками [23, с. 532]. Також варто згадати уявлення інших про героїню П. Меріме (та пізніших авторів) як про відьму, що літає на шабаш. Ще один нюанс: Кармен артистична (а її привабливість вважають чарами, і циганка не заперечує «привороту»), адаптується до обставин, їй притаманна мімікрія. У новелі П. Меріме вона під час знайомства з Хосе видає себе за його землячку і навіть – для створення ілюзії порозуміння – розмовляє з героєм його рідною баскською мовою, чим одразу підкупає довірливого Хосе, який ностальгує за батьківщиною [12, с. 593]. Водночас вона чужа в іспанському просторі – як і сам Хосе Наварро (насправді Ліссарабенгоа), бо він баск [12, с. 588], й інші його навіть на побутовому рівні не сприймають тотожним собі. З оповідачем він ділиться правдою про своє походження і трагічне життя (треба нагадати, що історія з Кармен була реальною, і П. Меріме сам бесідував з убивцею). Але про саму Кармен достеменно мало відомо, що створює додатковий план загадки – сакральний.

Кармен – чорнокоса, смаглява, причому яскраво вираженого циганського типу. Її ім'я (яке справді є в іспанок) – на честь Богоматері Кармель [13, с. 191]. Але це насправді образ народного католицизму, тобто в даному випадку коріння згаданої Богородиці має язичницьку гірську богиню, і сама Кармен язичниця. В інших героїв новели з її національністю пов'язані асоціації чари, відьомство, пристрій, шабаш. Недарма, знаючи, що Хосе вб'є її, у новелі Кармен співає «чаклунську» пісню про фатальну циганку Марію Паділью [12, с. 617], яку сама героїня та її народ сприймали як божество.

У новій поетичній збірці «Нев'янучий квіт» (2017 р.) В. Вовк показовий автобіографічний вірш «Чужинка»: заголовній героїні було велено «Молитись до чорної Богородиці» [7, с. 21]. Символ Бразилії – африканка, Чорна Мадонна – Матінка Божа Апаресіда (Nossa Senhora da Conceição Aparecida), «об'явлена». За твердженнями Ватикана, у 1717 р. чорну скульптуру Богоматері в мантиї виловили рибалки [19, с. 217]. Культ Матері Божої Апаресіди має риси Чорної Мадонни, відомої католицькому населенню Франції, Швейцарії та інших країн. Але варто зазначити, що зображення такої первісної іпостасі Богоматері було відомо і єресям. Наприклад, в Окситанії, у місцях, де були святині катарів, відома печера Нотр Дам де Сабар (Notre Dame de Sabart). Тут збереглася каплиця,

як вказує дослідник історії катарів Ж. де Сед, «колишнє культове місце друїдів, на що вказує присутність «Чорної Святої Диви». Згадана каплиця була споруджена на честь дива (з'яви Чорної Святої Диви), яке дозволило Карлу Великому 8 вересня 778 р. тут перемогти сарацинів» [14, с. 244]. Це один із численних прикладів знайдених скульптур Чорної Мадонни. Ця народна інтерпретація Богоматері коріниться і в образах Ісиди, й інших божеств [20, с. 45–47]. Так само – походження деяких старозавітних героїнь: ім'я Естер (Естери) спочатку було Гадасса («мирт»), а в Персії їй змінили ім'я на честь Іштар, вочевидь, прагнучи присвятити юдейку цьому язичницькому культу (докладніше: [9, с. 159], [15], [17]). Або: Вірсавія (у В. Вовк – оригінальне звучання імені, Бетсаба) за походженням була хеттеянкою, як і її чоловік Урія, і з самого початку її образ нагадував хетське божество – можливо, родючості; тоді можна пояснити сексуальний аспект її стосунків із царем Давидом. У зв'язку з Чорною Мадонною можна згадати новелу П. Меріме «Венера Ільська» про знайдену скульптуру, яку аристократія сприймала як Венеру, а носії інтуїції каталонські селяни – як ворожого «ідола» і мали рацію, бо це була фінікійська богиня з капища Ваала; нерозуміння її справжньої сутності призвело до трагічних наслідків. Прикметно, що «Венера» була бронзова, темна. Отже, вона теж нагадує Чорну Мадонну, але насправді є кровожерним божеством, а Кармен теж фактично пожирає своїх коханців. Оскільки про християнсько-язичницьку взаємодію рис у формуванні культу Божої Матері сказано багато, варто зазначити лише кілька деталей для кращого уявлення про роль неоміфологізму і магічного реалізму в українському та бразильському світогляді. Чорна Мадонна – традиція скульптур, перенесена з романо-германської Європи до Латинської Америки; ключову роль у цьому відіграли католицизм і традиція релігійного дуалізму, апелюючи до архаїчного материнського комплексу.

Якщо далі аналізувати Кармен як божество, згадавши її відмову підкоритися Хосе, то можна цей містичний шлюб (якщо сакральню трактувати стосунки героїв, «рома» і «ромі») і власну волю жінки інтерпретувати в міфологічному аспекті. В античній міфології це героїні, які або погодилися на кохання Зевса, або ж відторгли цього бога. Коханками Зевса (Юпітера) стали: Даная, Семела, Леда, наяда Егіна та ін. Їхні антиподи – Медея [8, с. 808], плеяда Тайгета, тимчасово перетворена Артемідією на лань, щоб уникнути Зевса [8, с. 633]. Можна згадати Дафну, яка тікала від Аполлона, або Кассандру, яка відторгла кохання цього бога. Цікаво, що майже всі перелічені фемінні персонажі описані в ліриці В. Вовк.

Продовжуючи орієнтальний дискурс у поезії В. Вовк, варто зупинитися на функціях жіночих божеств, виокремивши спільні риси у східній і германській міфології. Так, відома вавилонська богиня кохання (зокрема й священної проституції), війни і родючості Іштар, сексуальна і смертоносна водночас, у В. Вовк тлумачиться як «сумерійська богиня кохання і плодovitости» [6, с. 118], а її риси подано оригінально: це божество, «яке все знає, все вміє, все вирішує й розв'язує» [6, с. 110]. Якщо взяти до уваги саме названі В. Вовк функції (героїня оповідання знаходить вихід із ситуації, щоб у шлюбі з недолугим королем не стати черговою страченою як «стерильна» [6, с. 110]), а передусім – сакральну мудрість, то на перший план виходить розв'язування пут – метафоричних. Ця риса притаманна й Ісиді (про її подібність до Іштар: [15] – О. С.), якщо згадати гностичний гімн «Грім. Досконалий Розум», імовірно, присвячений названій богині. Зокрема, це частина 19, рядки 9–12: «[Я] захоплення і не / [захоплення]. Я зв'язок і / розв'язування. Я / непорушність і я / те, що розв'язує» [10]. Ісіда – статика, але й динаміка; вона вбиває народжених нею (ковтає, захоплює) – і випускає у світ. У слов'янській міфології такі функції виконують знахарські рослини – одолян-трава («одолен», «одолим» [22, с. 263] – біле латаття [22, с. 177]), розрив-трава [22, с. 444], яка руйнує забори й узи; казкові героїні з ножицями (у різних народів) та ін. Також варто згадати германський фольклор, присвячений цій проблемі – зокрема, заклинання від болю та хвороб, а також спрямовані на досягнення миру.

Зокрема, у цьому випадку цікаві Перше Мерзебурзьке заклинання й окремі англосаксонські словесні форми. Перше і Друге Мерзебурзькі заклинання українською з відтворенням форми переклав І. Качуровський. До того вони були відомі в російському архаїзованому перекладі його вчителя Б. Ярхо. Жінки (*idisi*), згадані в цьому заклинанні, нагадують діс – пізніших герmano-скандинавських жіночих божеств. До них входили норни, валькірії, дружини асів (асині) та ін. Іноді пов'язувалися з поняттям долі й цим подібні до слов'янських рожаниць. Діси допомагали під час пологів і, можливо, сприймалися як божества родючості. У скальдській поезії діси – значні жінки з високого роду, але тут слово вжито в значенні божеств. Дослідники схиляються до думки, що в цьому заклинанні, як і в інших усних витворах германської культури, названі валькірії. Також вважається, що пов'язувати *idisi* з культом *matrones* (матерів) недоречно. Дослівний переклад цього заклинання (здійснений автором статті – О.С.) звучить так: «Одного разу сиділи жінки, сиділи шановні там. Деякі кайдани кували, деякі військо зупиняли, деякі розв'язували пута (узи): звільнився від кайданів-уз, уникай тих, хто б'ється». Кайдани-узи (*haptband*, де *hapt* – кайдани, *band* – узи) – прикладка, часто вживана в германському епосі. Розв'язання пут зближує згаданих жінок із норнами, але згадані військо і бій підтверджують, що це валькірії.

Так само – англосаксонське заклинання “*Wið færstice*” – «Проти раптового болю» (зі збірки “*Lacnunga*” – «Лікування», X – XI ст.) – описує валькірій, не називаючи їх. В оригіналі: “*Hlude wæran hy, the, hlude, / ða hy ofer þone hlæw ridan, / wæran anmode, ða hy ofer land ridan*”. У перекладі: «Ярим був крик у них, яро кричали, / з пагорбів як вони верхи рушали, / безстрашні були, як землею рушали» (поетичний переклад автора статті – О. С.). Згадувана в тексті оборонниця від хвороб «могутня жінка» (*mihigan wif*) – поширений кеннінг на позначення валькірії (*Wælcyrgan*).

У розумінні функцій мудрості фемінінних божеств допоможе археологічний досвід, причому в компаративному аспекті. Так, богиню Іштар нагадує дружина бога Місяця, богиня Нігаль (святинище знайдено у «Версалі» ассирійського царя Саргона II, VIII ст. до н. е. – Дур-Шаррукіні; що знахідку спочатку в XIX ст. помилково

вважали Ніневією [21, с. 57]). Згадану богиню також ототожнювали з ранковою та вечірньою зорею, як Іштар-Астарту, Венеру-Афродиту тощо [21, с. 58]. Сама ж Іштар – ще й мати всіх людей [21, с. 100], тому не дивно, що під час всесвітнього потопу (віддзеркаленого у вавилонському міфі) вона заступилася за людей перед Енлілем, який вирішив винищити людство, але завдяки захисту богині дарував життя праведному Ут-напштіму і його родині [21, с. 90]; їх же добрий бог Еа навчив побудувати ковчег; аналогічна оповідь є про Ноя у Старому Завіті, але там, зрозуміло, фігурує тільки монотеїстичний Бог – Яхве (Єгова). Цікаво, що схоже заступництво під час потопу народні апокрифи приписують Богородиці, надаючи їй язичницьких функцій (роблячи акцент на материнстві), але таке трактування не суперечить християнському змісту – милосердю. Так само в Книзі Естер (історичний роман В. Вовк «Книга Естери», 2012 р., за Старим Заповітом і трагедією Есхіла «Перси» [15]) головна героїня фактично виступає єдиною заступницею свого народу (хоча у В. Вовк таку саму функцію виконує музикантка Айля) перед злим генієм юдеїв – Ксерксом. Він – деструктивний «батько» народу, Естера – конструктивна «мати», але не персів (незважаючи на титул цариці), а рідного народу. У випадку літературного твору не йдеться про взаємовпливи, а подібність сюжетних ліній і мотивів можна пояснити їхньою архетиповою близькістю в різних народів і спільним джерелом – вавилонськими міфами і Старим Заповітом.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Здійснені компаративний і міфологічний аналіз продемонстрували невичерпність образу Кармен, починаючи від претекста (новела П. Меріме) й подальших інтерпретацій (опера Ж. Бізе; поезія В. Вовк). Досліджений вірш української письменниці в Бразилії базується на українсько-іберійсько-циганській символіці. У його українському контексті домінує червоний колір (кохання, містичної любові, крові, смерті), а також фігурує символіка ворожильних карт як фатального вибору. Творчість В. Вовк позначена прагненням знайти спільне в символах і мотивах різних культур, «доместикувати» їх. В цьому випадку Кармен може бути й українською (карпатською) циганкою, що споріднює її з головною героїнею оповідання «Циганка» в збірці «Напис на скарабею». Хоча вірш ґрунтується і на новелі П. Меріме, і на опері Ж. Бізе (що доводять слова лібрето, перекладені М. Рильським), проте йому притаманний і оригінальний підхід до образу Кармен. Міфоаналіз виявив спільні риси в образах Кармен, Чорної Мадонни, амбівалентних жіночих божеств Іштар, Ісиди, а також – паралелі з валькіріями і дисами в германських заклинаннях і замовляннях. Робота має перспективу продовження в зіставленні образу героїні з іншими архаїчними культами, а також у біблійному контексті.

Додаток 1. Мерзебурзькі заклинання (Merseburger Zaubersprüche). Перше. З давньоверхньонімецької мови формою оригіналу переклав Ігор Качуровський. Древні сили Диви – тут і онде сили. / Ці вузли в'язали, ті – полки тримали, / Налягли треті на міцні пута. // Стрибни, вузли рвучи, – від ворога втечи [11, с. 235].

Додаток 2. Інший варіант перекладу (“Erster Merseburger Spruch”). З давньоверхньонімецької мови зі збереженням ритму й алітерації переклала Ольга Смольницька, 2013 р. Жони сили, бачите, сили пошановані, / хто ланці ладнали, хто – спинали воїв, / узи ось розв'язані, і слова промовлені: / уз-ланців позбудься, бій хай не з тобою!

Література:

1. Ан-ский С. Меж двух миров (Дибук) / Семен Ан-ский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://az.lib.ru/a/anskij_s_a/text_1914_dibuk.shtml, на рус. яз. – Дата обращения: 09.08.2017.
2. Бауэр В., Дюмотц И., Головин С. Энциклопедия символов / Вольфганг Бауэр, Ирмтрауд Дюмотц, Сергиус Головин / пер. с нем. Г. Гаева. – М. : КРОН-ПРЕСС, 2000. – 512 с. – Серия «Академия».
3. Бізе Ж. Кармен (опера) : [лібрето]. / Ж. Бізе ; переклад М. Рильського ; машинопис із бібліотеки Національної опери України. – Рік невідомий. – 36 с. Авторка статті висловлює подяку редактору видавничо-інформаційного відділу Національної опери України Л. Тарасенку за наданий примірник машинопису.
4. Валентинов А. Небеса ликуют : [роман] / Андрей Валентинов. – М. : Эксмо, 2007. – 448 с. – (Стрела времени).
5. Вовк В. Жіночі маски / В. Вовк. – Wowk Wira. Kobiece maski / Wira Wowk ; пер. з укр. мови Тадея Карабовича. – Люблин, 2014. – 148 с.
6. Вовк В. Напис на скарабею / Віра Вовк. – Львів : БаК, 2007. – 124 с.
7. Вовк В. Нев'янучий квіт / Віра Вовк. – Ріо-де-Жанейро, 2017. – 114 с.
8. Грейвс Р. Мифы Древней Греции / Роберт Грейвс ; пер. с англ. К. Лукьяненко. – Екатеринбург : У-Фактория, 2005. – 1008 с. (Bibliotheca mythologica).
9. Григорчук Ю. Проза Віри Вовк : виміри сакрального / Ю. Григорчук. – Брустурів : Дискурсус, 2016. – 364 с.
10. Гром. Совершенный ум / Библиотека Наг-Хаммади [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://apokrif.fullweb.ru/nag_hammadi/grom.shtml, на рус. яз., свободный. – Дата обращения: 11.09.2017.
11. Качуровський І. Круг понадземний : Світова поезія від VI по XX ст. : переклади / Ігор Качуровський ; пер., післям. І. Качуровського. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 527 с.
12. Меріме П. Кармен / Проспер Меріме ; пер. М. Лозинського // Меріме П. Хроника царствования Карла IX. Новеллы / Проспер Меріме ; пер. с фр. – М. : Худ. лит., 1968. – С. 588, 593, 612, 614–615, 617.
13. Новикова М. Міфи та місія / Марина Новикова. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 432 с.
14. Сед Ж. де. Тайна кагаров / Жерар де Сед ; пер. с фр. Е. Морозовой. – М. : КРОН-ПРЕСС, 1998. – 268 с. – Серия «Таинственный мир».
15. Смольницька О. Історичний роман Віри Вовк «Книга Естери» у неоміфологічному контексті: ad fontes / Ольга Смольницька // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. Серія «Філологія (літературознавство, мовознавство)». – Переяслав-Хмельницький : ФОП Я.М. Домбровська, 2015. – Вип. 21. – С. 54–67.

16. Смольницька О. Мікроконтекст і макроконтекст у сучасному українському перекладознавстві : спільна символіка у вибраній ліриці сера Філіпа Сідні (1551/54–1586/87) та Ричарда Лавлейса (1617/18–1656/58) / О. Смольницька // Філологічні трактати. – 2017. – Т. 10. – № 2. – С. 69–76.
17. Смольницька О. Орієнтальний образ жінки у вибраній творчості Віри Вовк і Олега Коверка : зв'язок з першоджерелами / О. Смольницька // Розвиток та модернізація філологічних наук: досвід Польщі та перспективи України : [колективна монографія]. – Люблін : Університет Марії Кюрі-Склодовської, 2017. [У друці].
18. Смольницька О. Сакральні символи троянди і шипшини у вибраній творчості Віри Вовк : романо-германський контекст / О. Смольницька // Південний архів (Збірник наукових праць. Філологічні науки). – № 67. – Херсон : Херсонський державний університет, 2017. – С. 172–176.
19. Українці Бразилії = Os ucranianos do Brasil = Ukrainians in Brazil : історико-етнологічне дослідження ; гол. наук. ред. М. Гримич та ін. – Серія «Історична етнологія». – К. : Дуліби, 2011. – 262 с. (укр., португ. та англ. мовами).
20. Франц М.-Л. фон. Кошка. Сказка об освобождении феминности / Мария-Луиза фон Франц ; пер. с англ. В. Мершавки. – М. : Независимая фирма «Класс», 2007. – 144 с. (Библиотека психологии и психотерапии).
21. Церен Э. Библейские холмы / Э. Церен. – М. : Наука, 1966. – 480 с.
22. Шапарова Н. Краткая энциклопедия славянской мифологии : около 1 000 статей / Н. Шапарова. – М. : ООО «Издательство АСТ» ; ООО «Издательство Астрель» ; ООО «Русские словари», 2001. – 624 с.
23. Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / авт.-сост. В. Андреева и др. – М. : ООО «Издательство Астрель» ; ООО «Издательство АСТ», 2004. – 556, [4] с., [32] л. ил. – (“AD MARGINEM”).

Анотація

О. СМОЛЬНИЦЬКА. КАРМЕН ЯК ВІЧНИЙ ОБРАЗ І АРХАІЧНЕ БОЖЕСТВО В ПОЕЗІЇ ВІРИ ВОВК: КОМПАРАТИВНИЙ МІФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті досліджуються особливості образу Кармен у вірші української письменниці в Бразилії Віри Вовк. Основна увага зосереджена на порівнянні з архаїчними божествами, а також народному католицизмі. Аналізується символіка в різних культурах.

Ключові слова: образ, поезія, міф, реальне, сакральне, Кармен.

Анотация

О. СМОЛЬНИЦКАЯ. КАРМЕН КАК ВЕЧНЫЙ ОБРАЗ И АРХАИЧНОЕ БОЖЕСТВО В ПОЭЗИИ ВЕРЫ ВОВК: КОМПАРАТИВНЫЙ МИФОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

В статье исследуются особенности образа Кармен в стихотворении украинской писательницы в Бразилии Веры Вовк. Основное внимание сосредоточено на сравнении с архаичными божествами, а также народном католицизме. Анализируется символика в разных культурах.

Ключевые слова: образ, поэзия, миф, реальное, сакральное, Кармен.

Summary

O. SMOLNYTSKA. CARMEN AS PERMANENT IMAGE AND ARCHAIC GODDESS IN THE POETRY BY VIRA VOVK: COMPARATIVE MYTHOLOGICAL ANALYSIS

The article deals with the specificity of the image of Carmen describing in the poem by the Ukrainian writer in Brazil Vira Vovk. Special attention is paid to the comparing of archaic goddesses and also of the folk Catholicism. The symbolic in the different cultures is compared.

Key words: image, poetry, myth, real, sacral, Carmen.

